

Akadémiai munkaértekezlet a herendi porcelánról

A Veszprém megyei Múzeumi Igazgatóság évek óta rendszeresen támogatja a területén levő Herendi Porcelángyár történetével foglalkozó művészettörténészek munkáját azzal, hogy kutatásaik eredményeit közreadja.¹ Folyamatosan helyet kapnak a megye gazdag kerámiatörténeti hagyományait feldolgozó és ismertető dolgozatok is a múzeumi kiadványokban. Más formáját mutatta a gyárral való közreműködésnek a Bakonyi Múzeum heiségeiben 1964-ben megrendezett kiállítás, amely az akkori legújabb porcelánművészeti törekvéseket mutatja be a közönségnek. A múzeum herendi gyűjteményének gyarapítására is egyre több godot fordítanak, nemcsak tárgyak vásárlásával, hanem azok restaurálásával és tudományos feldolgozásával egyaránt.

Az esztendőket óta folyamatosan végzett munka újabb állomása volt a Magyar Tudományos Akadémiának az újkori művészettörténet kutatását koordináló bizottságában működő iparművészeti szekció által 1966. április 22—23-án megrendezett munkaértekezlet, amelynek keretében megvitatásra kerültek a világhírű Herendi Porcelángyár történetének kutatási, művészeti és termelési problémái.² A kétnapos értekezlet szerves részévé vált annak a munkának, amely a megyei Múzeumi Igazgatóság újszerű tudományos tevékenységét jellemzi a területén levő történeti és művészeti emlékek, létesítmények tudományos feldolgozásával és népszerűsítésével. A közönség a jelentős tanácskozásról az országos lapokból és a megyei Napló-ból értesült, valamint az igazgatóság által kezdeményezett reprezentatív Herendi Porcelánszobor kiállításból, amely ilyen összeállításban első a gyár történetében. A tárlat anyaga az Iparművészeti Múzeum, a Herendi Gyármúzeum és a Bakonyi Múzeum gyűjteményéből került összeállításra. A kiállítást váltakozva a veszprémi, majd a keszthelyi és végül a pápai múzeumban mutatták be. Ez alkalomból a gyár népszerűsítő kiadványában kerültek ismertetésre a jelentősebb szobrok és azok történetére vonatkozó adatok. Mind a kiállítás, mind annak kiadványa a korszerű tudományos ismeretterjesztést szolgálta a megye területén olyan idegenforgalmi időszakban, amikor egy-egy tárlatot hazaiak és külföldiek ezrei tekintettek meg. Ennek kapcsán megismer-

kedhettek a herendi porcelánművészet sajátos területével, a porcelánszobrászat múltbeli és jelenlegi művészeti eredményeivel, alkotási problémáival, a korszerű szobrászati kifejezési formák keresésének helyzetével.

*

Az értekezlet előadói és a hozzászólók egyöntetűen állást foglaltak a gyár nemes hagyományai mellett, amelyek már több mint száz esztendeje kialakultak az üzemben. Azok nemcsak megőrzendőek, hanem további fejlesztésük is mind a művészeti, mind a gazdaságossági szempontokból egyaránt kívánatosak. A több mint negyven résztvevő³ között helyet foglaltak a művészettörténet Herenddel foglalkozó kiemelkedő képviselői, a képzőművészeti élet vezető művészei és a gazdasági irányító szervek illetékes képviselői. Az elhangzott 15 előadás és közel ugyanannyi hozzászólás számos tudományos kérdésben foglalt állást, de további megoldásra váró kutatási problémákat is felvetett.

A jelentős tanácskozáson elhangzott beszámolók során feltárultak a nagymúltú gyár ismeretlen korszakai, kiemelkedő alkotásai, művészeti problémái. MIHALIK SÁNDOR: „Emlékezés a herendi gyár alapítójára” c. bevezető tanulmányában az üzem első éveit, a Stingl-féle műhely működését, a vállalkozó gazdasági és családi problémáit, küzdelmeit dolgozta fel. Ugyancsak a korai időszak eseményeit, a gyár 1843-as égését és megyei vizsgálatának forrásanyagát TAKÁTS ENDRE: „Adalékok a herendi porcelángyár történetéhez 1850-ig” c. előadásában foglalta össze. A tudományos érdeklődést felkeltő tanúvallomások és vizsgálati anyag tisztázta azokat az eddigi, részben megalapozott fetevéseket, hogy Herenden nemcsak ott készített edényeket festettek az első években, hanem külföldön vásárolt fehéráru is felhasználta ilyen célokra. Az előadás számos újabb nézőpontra érintette a gyár történetének kutatási problémáit. Új módszerrel kísérletezett BOBROV-SZKY IDA: „Az Iparművészeti Múzeum Mária Terézia emléktárlata” c. tanulmányával, amikor egy, a szakirodalomban is vitatott korai reprezentatív porcelánedény meghatározását és az ábrázolt történelmi kompozíció képzőművészeti előképének problémáját vizsgálta. Első

alkalom, hogy egyetlen herendi tárgy elemzése ilyen formában, mint kutatási célkitűzés a szaktudományban előfordult. A gyár művészeti arculatának alakulását, a porcelánok hazai és külföldi értékelését és az egykorú bírálatokat gyűjtötte össze előadásában MOLNÁR LÁSZLÓ: „*A herendi porcelángyár első kritikái 1855-ig*” címmel. A fischeri korszak első tizenöt eszten-deje jelentős tárlatainak anyagából, de különösen a londoni és párisi világkiállítások tárgyaiból vonta le következtetéseit, amely szerint már akkor élesen kirajzolódtott a gyár művészeti célkitűzése, amely a klasszikus keleti és európai porcelánok utánköltésében jutott kifejezésre.

A munkaértekezlet „A” csoportjának előadásai közül kiemelkedett POGÁNY FRIGYES: „*A porcelánművészet helye környezetünkben*” c. témája, amely körünk és környezetünk legégetőbb esztétikai kérdéseit ismertette, különös tekintettel a belső terekre, ahol a porcelánnak mint anyagnak az abból előállított használati eszközöknek egyre növekszik jelentősége. A továbbiak között TASNÁDYNÉ MARIK KLÁRA: „*A művészek szerepe az európai porcelán történetében*” c. referátumában bemutatta azt a történelmi korszakot, amelyben a porcelánedények, szobrok és dísz tárgyak jeles képzőművészek tervei és munkája alapján jöttek létre. Utalt a különbözőségekre, amelyek ilyen vonatkozásban Herenden fennálltak, illetve a hazai körülmények és társadalmi adottságok között nem valósulhattak meg. Megállapításaival jelentős mértékben segítséget nyújtott a herendi porcelánok értékeinek helyes megítéléséhez. RÉVÉSZ ZSUZSA: „*A herendi porcelánedények esztétikai problémái*” c. előadása a gyár termékeinek korábbi és jelenlegi minőségi és stílusztisztasági kérdéseit foglalta össze. Ennek során az anyag alapos és sokoldalú tanulmányozásából számos olyan konkrét megállapítást szűrt le, amelyek minden tekintetben hasznosnak nevezhetők a jelenkori esztétikai kérdések gyakorlati alkalmazásához. HORVÁTH TIBOR: „*Herend és keleti mintái*” c. tanulmányában bizonyos vonatkozásban a két előzőhöz kapcsolódva foglalkozott a gyár kínai és japán eredetű edényeinek, illetve azok díszítésének elemzésével, párhuzamosan a keleti porcelánok fejlődési sajátosságainak ismertetésével.

A tanácskozás „B” csoportjának előadásaiban számos olyan kérdés vetődött fel, amelyek közvetlenül a nagyhírű gyár jelenlegi és közeli munkásságát, művészi teljesítményét érintették. HABUDA ÁDÁM: „*A legújabb porcelánművészeti törekvések, a hagyományok és a tömegek igényének összefüggései*” c. — a nemzetközi porcelánművészet problémáit is érintő — összefoglalójában foglalkozott a hazai közönség igényével, valamint az azzal kapcsolatos művelődéspolitikai problémákkal, amelyek időnként többnyire a felületes ismer-

retekből adódóan helytelen módon bírálják a gyár művészi hagyományokat őrző termékeit. SIKOTA GYŐZŐ: „*A Herendi Porcelángyár a két világháború között*” c. történelmi összefoglalójában a közelmúlt gyártási és művészeti problémáit ismertette, számos kutatása során feltárt dokumentum alapján. Előadásában azonban nem kapott kellő helyet a korszak művészeti értékelése, így tanulmánya nem kapcsolódott elég szervesen a munkaértekezlet célkitűzéséhez. A csoport következő két előadásában a gyár jövőjét érintő művész- és szakmunkás-képzés problémájáról adtak átfogó képet Z. GÁCS GYÖRGY: „*Porcelántervező művészképzésünk*” és MÉSZÁROS OLIVÉR: „*A herendi hagyományok és a korszerű törekvések szerepe és alkalmazása a szakképzésben*” c. beszámolóik. A gyár műszaki fejlesztése azonos probléma, mint a felső és középszintű szakkaderek képzése. A hagyományok és a modern igények egyaránt kielégítésre várnak. Ez azt a feladatot rója az üzemre, hogy a tervezőművészek a legmagasabb fokú képzés mellett ismerjék a gyár klasszikusnak nevezhető hagyományos anyagát is. A szakmai képzésben pedig elsődrendű követelmény a klasszikus hagyományokat tükröző tárgyak olyan alapos ismerete, amely lehetővé teszi a múlt értékeinek állandó magasszintű reprodukálását. Mind ezek mellett nem mondhat le a gyár a korszerű művészet formáinak porcelánban történő megjelenítéséről sem.

A tudományos tanácskozás befejező előadásai a legégetőbb művészeti problémákkal, a porcelánművészet kérdéseivel foglalkoztak. Az eredményeket és a fejlődés bonyolult útjait mélyrehatóan vizsgálták. CSAP ERZSÉBET: „*A magyar kisplasztika és Herend porcelánművészei*” c. előadásában a XX. század hazai szobrászatának kisplasztikai tevékenységét vázolta, majd részletesen ismertette a porcelán portrékat, sportszobrokat és állatfigurákat. A herendi gyár szobrászati tevékenységének ismertetésénél a gazdasági szempontok figyelembevételén túl is utalt arra a kultúrpolitikai feladatra, amely a korszerűbb kisplasztikai alkotások porcelánban történő megjelenítését társadalmi szempontból is megoldandó feladatnak tekinti. P. BRESTYÁNSZKY ILONA: „*A magyar porcelánplasztika 1945—1965 között*” c. tanulmányában az elmúlt évtizedek történetét, a művészi útkeresés nehézségeit dolgozta fel az európai porcelán és kerámia szobrászatban. Ennek során nem hagyta figyelmen kívül az újabb törekvések és művészi irányzatok eredményeit, valamint a megoldásra váró feladatokat, amelyek számos nagyműtű európai porcelángyár problémájaként tapasztalhatók napjainkban is. A hazai eredményeket ismertető részből sem hiányoztak azok az értékelő és bíráló megjegyzések, amelyek legújabbkori művészetünk átlalános problémáiként jelen vannak valamennyi művészeti területen. A felnövekvő tehetséges művésznemzedékre hárul a

korszerű porcelánplasztika megteremtésének sürgető feladata. Az értekezletet az elhangzott hozzászólások után⁴ POGÁNY Ö. GÁBOR foglalta össze. Megállapította, hogy a tudományos tanácskozás sokoldalúan foglalkozott a Herendi Porcelángyár történetének kutatási problémáival, művészeti kérdéseivel, a hagyományok és a gazdaságosság problémáival. Konkrét példákkal, történeti tényekre alapozott megállapítások kapcsán tárta fel az eredményeket, a nehézségeket. Megmutatta az értekezlet a megoldáshoz vezető lehetőségeket, a további kutatás, a művészi színvonal emelése, a hagyományok helyes értékelése és a korszerű porcelánok megteremtése irányában.

*

A Herendi Porcelánszobrok c. kiállításon a közel száz darab válogatott plastika, történeti sorrendben mutatta be a gyár XIX. és XX. századi szobrászati munkásságát. A múlt század közepe táján készült alkotásokon még a bécsi, a meissenai és más klasszikus gyárak plastikáinak közvetlen hatása figyelhető meg. A század utolsó évtizedeiben már a hazai szobrászművészek alkotásai is helyet kaptak a gyárban olyan formában, hogy az egyes műveket megvásárolták a szerzőktől porcelánban való kivitelezésre. Majd a XX. század elejétől kezdődően készítettnek a különleges anyag — a porcelán — számára plastikai alkotásokat. Az utolsó két évtized az útkeresés küzdelmeit és eredményeit mutatja ebben a művészeti ágban is. A tárlat ilyenformán nemcsak történeti áttekintést nyújtott a gyár termékeiről, hanem gyakran csak egy-egy műben megfogalmazva bemutatja a hazai szobrászművészet stílusforma változásait is egészen napjainkig, a legújabbnak és haladónak mondott törekvésekig. A tárlat így a széles közönség számára is gazdag ismeretanyaggal szolgált és számos olyan kétséget oszlatott el, amely időnként a porcelánszobrokkal kapcsolatban éppen a megfelelő ismeretek hiányában felvetődik.

A kétnapos értekezlet gazdag programjában is jelentős esemény volt a megyei MTESZ baráti találkozója, ahol az értekezlet résztvevői a veszprémi Vegyipari Egyetem szilikátipari kutatóival cserélhették ki tapasztalataikat a technikai és technológiai kérdésekben, amelyek egyre több jelentőséggel bírnak a gyár további eredményes működése szempontjából.

A tanácskozáson elhangzott hozzászólások és korreferátumok közül kiemelkedett az a javaslat, amely a herendi porcelánok baráti körének létrehozását szorgalmazta. A megyei Múzeumi Igazgatóság számára a területén levő számos idegenforgalmi nevezetesség, műemlék, kiállítás, múzeum mellett a korszerű tudományos ismeretterjesztés, a magas színvonalú népművelés konkrét — majdan országos méretű — mozgalmának megalapozását jelentette a baráti kör kezdeményezése. Az egyre differenciálódó kulturális igények kielégítésének egyik speciális területe lehet a megszervezendő társaság, amely szélesebb körben is szolgálhatja a herendi porcelánok és a gyár történetének, művészi eredményeinek, hagyományainak korszerű megismertetését.

Az akadémiai munkaértekezlet eredményeinek számbevétele, a hiányosságok felismerése további munkára ösztönzi a művészettörténettudomány művelőit, a kutatókat, valamint a műszaki és gazdasági vezetőket a világhírű gyár jövőbeli sikereinek kivívása érdekében. A szaktudomány fejlődése szempontjából ebben az esetben csupán a tervszerűség kérdésével foglalkozunk. Ezideig hiányzott a kutatásból és a feldolgozásból a tervszerű koordinálás. Gondolunk itt elsősorban a hozzászólások során is felvetődött kérdésre a gyár alapítójának személyén túlmenően, — a gyárat felvirágoztató és világhírét megszerző Fischer Móric tevékenységére, sokévtizedes munkásságának felkutatására. A fischeri korszak története még mindig fehér foltját jelenti a gyár működésének, amely egyre sürgetőbb feladatként vár megoldásra. Hasonló a helyzet a XX. század évtizedeinek kutatásánál is, ahol a bonyolult politikai, társadalmi és gazdasági viszonyok között kell megtalálni a valóságos tényekre alapozott, és arányaiban helyes módszert a feldolgozásra. A Herendi Porcelángyár a legrégebb folyamatosan működő iparművészeti létesítményünk. Története többnyire a kisebb népszerűsítő monográfiáktól eltekintve⁵ csak részlettanulmányokban ismeretes. A tanácskozás egyik, a tudomány számára is figyelmet érdemlő eredménye, hogy feltárta és felvetette a herendi porcelánok történetének az egyetemes és az európai kerámiatörténetben különleges helyet elfoglaló szerepének feldolgozását.

Molnár László

J E G Y Z E T E K

- ¹ Mihalik Sándor: Stingl Vince herendi kerámiaműhelye. A Veszprém megyei Múzeumok Közleményei 1. sz. Veszprém 1963. 221—230. 1.
Molnár László: A Herendi Porcelángyár a reformkorban, uo. 231—245. 1., képekkel.
Mihalik Sándor: Stingl Vince családja, uo. 2. sz. 1964. 271—280. 1.
Molnár László: A herendi porcelángyár a szabadságharc idején, uo. 281—292. 1., képekkel.
Mihalik Sándor: A Windschügel család szerepe a magyar kerámiagyártásban, uo. 3. sz. Veszprém 1965. 69—82. 1.
Mihalik Sándor: Dunántúli keramikus családok, uo. 4. sz., 1965. 221—234.
- ² A tudományos munkaértekezletet előkészítették Éri István, Felek Béla, Mihalik Sándor, Molnár László, Pogány Ö. Gábor.
- ³ Bakos Gyuláné iparművész, Budapest.
Bobrovsky Ida művészettörténész, az ELTE Művészet-történeti tanszékének könyvtárosa, Budapest.
Bonzc Ferencné az ARTEX Iparművészeti Osztályának osztályvezető helyettese, Budapest.
Bruck Tibor tervezőművész, a Herendi Porcelángyár művészeti vezetője, Herend.
Csap Erzsébet művészettörténész, a Magyar Nemzeti Galéria osztályvezetője, Budapest.
Csengeryné Nagy Zsuzsa dr. művészettörténész, a Magyar Nemzeti Galéria osztályvezetője, Budapest.
Csetényi József dr. mérnök, a Vegyipari Egyetem adjunktusa, Veszprém.
Déri Márta dr. egyetemi tanár, Vegyipari Egyetem, Veszprém.
Duma György az Iparművészeti Főiskola docense, Budapest.
Éri István megyei múzeumigazgató, Veszprém.
Felek Béla a Herendi Porcelángyár igazgatója, Herend.
Filep István az Iparművészeti Tanács művészeti főlőadója, Budapest.
Gácsér Katalin keramikusművész, Veszprém.
Habuda Ádám a Finomkerámiaipari Országos Vállalat vezérigazgatója, Budapest.
Hanzély Jenő szobrászművész, a Herendi Porcelángyár művészeti vezetője, Herend.
Hegedűs Éva művészettörténész, Budapest.
Horváth Tibor dr. művészettörténész, a Kelet-ázsiai Múzeum igazgatója, Budapest.
Katona Imre az Iparművészeti Múzeum osztályvezetője, Budapest.
Komáromy József megyei múzeumigazgató, Miskolc.
Kontha Sándor dr. művészettörténész, az MSZMP KB Kulturális osztályának munkatársa, Budapest.
Mészáros Olivér művészettörténész, a MÚM ipari szakiskola igazgatója, Herend.
- Mihalik Sándor dr. művészettörténész kandidátus, Budapest.
Mikes Ildikó művészettörténész, az Iparművészeti Múzeum múzeológusa, Budapest.
Molnár László kandidátus, művészettörténész, tudományos kutató, Budapest.
N. Péntes Éva művészettörténész, a Magyar Nemzeti Galéria tudományos titkára, Budapest.
Olcsai-Kiss Zoltán Kossuth-díjas szobrászművész, Budapest.
P. Brestyánszky Ilona dr. művészettörténész, az Iparművészeti Főiskola mb. előadója, Budapest.
Pogány Frigyes dr. kandidátus, állami-díjas, műegyetemi tanár, az Iparművészeti Főiskola igazgatója, Budapest.
Pogány Ö. Gábor dr. kandidátus, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója, Budapest.
Révész Zsuzsa művészeti író, Budapest.
Romváry Ferenc művészettörténész, a Jannus Pannonius Múzeum múzeológusa, Pécs.
Sarkadi Györgyné művészettörténész, a Jannus Pannonius Múzeum csoportvezetője, Pécs.
Sápár Mária technikus, Vegyipari Egyetem, Veszprém.
Schrammel Imre porcelántervezőművész, az Iparművészeti Főiskola tanársegédje, Budapest.
Sikota Győző dr. a Finomkerámiaipari Országos Vállalat művészeti vezetője, Budapest.
Somogyi Árpád művészettörténész, az Iparművészeti Múzeum múzeológusa, Budapest.
Somogyi József Kossuth-díjas szobrászművész, Budapest.
Sümeghy Veronika dr. művészettörténész, az Iparművészeti Főiskola tudományos főmunkatársa, Budapest.
Takáts Endre dr. a Veszprémi Állami Levéltár igazgatója, Veszprém.
Tasnádyné Marik Klára művészettörténész, Budapest.
Vajday Arthurné a Belkereskedelmi Minisztérium főlőadója, Budapest.
Weiner Mihályné művészettörténész, az Iparművészeti Múzeum főigazgatója, Budapest.
Z. Gács György festőművész, az Iparművészeti Főiskola tanára, Budapest.
- ⁴ Az értekezlet vitájában felszólalásukkal részt vettek: Bonzc Ferencné, Duma György, Éri István, Felek Béla, Hanzély Jenő, Katona Imre, Olcsai-Kiss Zoltán, Schrammel Imre, Simó József, Somogyi Árpád, Somogyi József, Sümeghy Veronika, Vajday Arthurné.
- ⁵ Layer Károly: A herendi porcelángyár története, Budapest 1921.
Ruzicska Ilona: A herendi porcelán, Budapest 1938.
Ruzicska Ilona: A magyar porcelán, Budapest 1939.
C. Boncz—K. Gink: Herender Porzellan Bp. 1962.